

Alexandru ȚICLEA

RETORICA și POLICIENII

Neverland, 2026

CUPRINS

ARGUMENT	9
Capitolul I. Retorica – artă și știință	11
1. Definiții ale retoricii	11
2. Sensuri ale termenului „retorică”	17
3. Oratoria – arta de a vorbi	21
4. Oratorul și oratoria	24
5. Cuvântul și retorica	27
Capitolul II. POLITICIENII	29
1. Precizări terminologice	29
2. Părerii despre politică și politicieni – istorie și actualitate	30
3. Alte critici (actuale)	66
4. Din ideile lui Confucius despre guvernare	70
5. Importanța și responsabilitatea alegătorilor	72
6. Alte paradoxuri ale democrației	90
Capitolul III. DISCURSUL	93
1. Noțiune	93
2. Clasificări	94
3. Structura discursului	97
4. Pregătirea discursului	108
5. Stilul și figurile de stil în discurs	112
6. Aspecte specifice ale discursului	126
7. Un discurs politicianist	138
8. Conciziunea discursului	141
9. Discursul, citit sau necitit?	145
10. Tăcerea în... discurs	146

Capitolul IV. PLASTICA ORATORICĂ	157
1. Explicații	157
2. Însemnătatea limbajului gestual	157
3. Fizionomia	160
4. Zâmbetul	162
5. Râsul	164
6. Umorul	167
7. Mâinile	172
8. Armonia gesturilor	174
9. Vocea	176
10. Dicția sau pronunția	183
11. Ticurile verbale	183
12. Tracul	184
13. Relația orator–auditoriu	186
14. Fizicul oratorului	189
15. Îmbrăcămintea oratorului	190
Capitolul V. PREZENȚE POLITICIANISTE	192
1. Explicații	192
2. Caracterizări și „ziceri“ ale unor politicieni contemporani	194
Capitolul VI. PREȘEDINȚII ROMÂNIEI – DUPĂ 1990	213
1. Evoluția prezidențială	213
2. Ion Iliescu (1930–2025)	216
3. Emil Constantinescu	224
4. Traian Băsescu	227
5. Klaus Iohannis	239
6. Nicușor Daniel Dan	251
7. Concluzii	258
Capitolul VII. POLITICIENI ȘI OAMENI DE STAT, DE IERI... DISCURSURI RELEVANTE	261
1. Introducere	261
2. Mihail Kogălniceanu (1817–1891)	262
3. Vasile Boerescu (1830–1883)	268
4. Titu Maiorescu (1840–1917)	269

5. Barbu Ștefănescu-Delavrancea (1858–1918)	281
6. Take Ionescu (1858–1922)	291
7. Nicolae Iorga (1871–1940)	297
8. Iuliu Maniu (1873–1953)	303
9. Istrate Micescu (1881–1951)	311
Capitolul VIII. POLITICIENI ȘI OAMENI DE STAT CONTEMPORANI.	
DISCURSURI RELEVANTE	316
1. Justificare	316
2. Adrian Păunescu (1943–2010)	316
3. Adrian Năstase (n. 1950)	327
4. Corneliu Vadim Tudor (1949–2015)	334
5. Mihai Ungheanu (1939–2009)	342
6. Regele Mihai (1921–2017)	352
7. Corneliu Turianu (1940–2016)	356
Capitolul IX. DISCURSURI ALE POLITICIENILOR ȘI OAMENILOR DE STAT CARE AU SCHIMBAT LUMEA	
1. Precizări prealabile	360
2. George Washington (1732–1799)	361
3. Thomas Jefferson (1743–1826)	367
4. Vladimir Ilici Lenin (1870–1924)	373
5. Jawaharlal Nehru (1889–1964)	378
6. Winston Churchill (1824–1965)	380
7. Nikita Sergheevici Hrușciiov (1897–1971)	384
8. Împăratul Hirohito	388
9. Ronald Reagan (1911–2004)	391
10. Nelson Mandela (1918–2013)	396
11. Mihail Gorbaciov (1931–2024)	400
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	405

RETORICA ȘI POLITICIENII

ISBN: 978-630-307-126-8

Corectură: Dușa UDREA BOBOREL

Tehnoredactare: Manuela STOICA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȚICLEA, ALEXANDRU

Retorica și politicienii / Alexandru Țiclea. - București : Neverland, 2026

ISBN 978-630-307-126-8

821.135.1

Autor: Alexandru ȚICLEA

© 2026 pentru prezenta ediție: Editura Neverland

Această carte este protejată prin copyright și nu poate fi reprodusă, parțial sau integral, fără permisiunea scrisă a deținătorului drepturilor de autor.

Editura Neverland este membră a **Grupului Editorial Universul Juridic**

Tel.: +40 21.314.93.15; +40 790 557 986

editura@neverland.ro

www.neverland.ro

 www.facebook.com/editura.neverland

Comenzi online:

Librăria UJmag

tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21

www.ujmag.ro

 www.facebook.com/ujmag

ARGUMENT

Am elaborat lucrarea de față, pornind de la ideea conform căreia politicianii sau oamenii politici au ca instrument principal de acțiune *cuvântul*. Ei trebuie să vorbească în diferite întruniri și adunări, în consilii (județene, municipale, orașenești și comunale), în ședințe cu colaboratorii sau cu subordonații și, desigur, după caz, în Parlament (Senat și Camera Deputaților), unde susțin declarații, discursuri și interpelări cu scopul să convingă, să capteze bunăvoința auditoriului.

Vorbind în public, politicianii sunt ori ar trebui să fie *oratori*, adică persoane care compun și rostesc discursuri.

Parafrazându-l pe celebrul om politic, avocat și profesor roman Marcus Fabius Quintilianus (30–90 d.Hr.) – care afirma că, în timp ce poezii se nasc (*nascuntur poetae fiunt oratores*) cu acest talent, oratorii se fac –, vom susține și noi că, deși unele persoane nu sunt înzestrate din naștere cu talentul de a vorbi, de a fi oratori, prin studiu și pregătire intensă pot dobândi o asemenea calitate. „Pasiunea este singurul orator care convinge întotdeauna“ (La Rochefocauld, filosof francez, 1613–1680). *Nimic în lume nu poate lua locul perseverenței*, constatare valabilă în orice domeniu, inclusiv în ceea ce privește oratoria.

Cartea este, așadar, adresată cu precădere politicianilor, precum și celor care vizează să dobândească o asemenea calitate.

Ei se pot familiariza cu tainele retoricii și oratoriei, vor lua cunoștință de elementele discursului, de exigențele elaborării și susținerii acestuia, de componentele plasticii oratorice.

De asemenea, destinatarii cărții noastre se pot inspira din discursurile rostite de mari personalități din România, iluștri politicieni și oameni de stat (Mihail Kogălniceanu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Take Ionescu, Iuliu Maniu, Regele Mihai etc.), dar și din lume (George Washington, Jawaharial Nehru, Nelson Mandela, Mihail Gorbaciov etc.).

Vom lua cunoștință, totodată, de gafele în vorbire ale unor politicieni, cu scopul de a se corecta și evita asemenea erori.

Un ajutor prețios pot fi și ironiile la adresa lor, formulate de oameni de cultură (Ion Luca Caragiale, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu etc.), de comentatori actuali, de epigramiști.

Sperăm astfel că, prin diversitatea și ineditul informațiilor îngemănate în prezenta lucrare, punem la dispoziția celor interesați un instrument de informare și pregătire, dar, în același timp, și unul de relaxare și reflecție.

1 ianuarie 2026

Capitolul I

Retorica – artă și știință¹

1. Definiții ale retoricii

Cele mai multe definiții ale retoricii au fost date în Antichitate, în condițiile apariției și înfloririi ei, atunci când i s-a acordat o maximă importanță pentru rolul său în funcționarea democratică a societăților grecești și romane. O analiză critică a acestor definiții, formulate până la el, o face însuși Quintilian (35–96 d.Hr.), celebrul profesor roman de retorică, în nu mai puțin celebra lui lucrare *Institutio Oratoria* („Arta oratorică”)²: „(...) unii au numit retorica o simplă forță, alții știință, dar nu virtute; unii i-au zis exercițiu, alții artă care nu are nimic comun cu știința și cu virtutea; alții în sfârșit au numit-o chiar stricare a artei, adică gust greșit. Aproape toți însă au fost de acord că menirea oratorului este să convingă sau să vorbească în așa fel încât să convingă”, definiția cea mai răspândită în Antichitate fiind „retorica este forța de a convinge”. Quintilian adaugă că ceea ce el numește „vis” (forță) mulți denumesc *potestas*

1 A. Țiclea, *Oratorie și procese celebre*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Universul Juridic, 2023, p. 10 și următoarele.

2 Quintilian, *Arta oratorică* (traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de M. Hetco), Editura Minerva, București, 1974, vol. I, pp. 180–191.

Desigur, în același timp, retorica este *știința* ce cuprinde totalitatea conceptelor, principiilor și ideilor utilizate pentru convingerea auditoriului (ascultătorilor, publicului) și, totodată, *tehnica* alcătuită din ansamblul metodelor, tehnicilor, procedeelelor întrebuintate de orator pentru un discurs persuasiv.

Retorica este însă nu numai o știință, ci și o *artă*. Cicero afirmă că „ceea ce denumim retorică este elocința în forme artistice“. Aristotel, mai înainte (384–322 î.Hr.), primul profesor de retorică la prima universitate particulară din lume (Academia lui Platon), mărturisește că retorica este o artă, dar îi atribuie o parte din politică, precum și din dialectică. Ea este o facultate de a cerceta, pentru fiecare caz în parte, ceea ce poate fi capabil de a convinge⁵.

Retorica este știință, deoarece, ca disciplină de studiu, presupune și stabilește reguli ce trebuie însușite de către cei care se perfecționează în arta vorbirii, dar este și o artă, pentru că are reguli tehnice specifice, ca orice artă, cu reguli proprii pentru anumite activități practice. Așa fiind, „arta de a vorbi este acea artă care ne învață regulile tehnice ale activității practice ale vorbitorului“⁶.

Conform unei definiții metaforice și oarecum simpliste, retorica *este arta înrămării unui argument astfel încât să poată fi apreciat de asistență*.

Quintilian, după analiza pe care o face, denumește retorica „artă practică sau administrativă“, prin termenul de *artă administrativă* înțelegând o artă aplicată a afacerilor.

În sensul celor de mai sus, iluministul și medicul Ioan Piuriu-Molnar (1749–1815) scria că retorica „este meșteșug al buneii cuvântări (...), treaba ei fiind aceea de a afla și a zice lucruri

5 Aristotel, *op. cit.*, p. 91.

6 M. Manolescu, *Arta avocatului*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 147.

toate vrednice ca să îndemne, ca să-i miște și să-i încredințeze pe ascultător, iar sfârșitul ei este de a-l trage și a-l pleca spre cele ce ea pofteste⁷.

Pentru academicianul Dimitrie Gusti (1880–1955), retorica este „arta care învață a zice bine, adică a vorbi ca să înduplecăm. A îndupleca este a lucra asupra altora într-un chip încât ideile, simțămintele și rezoluțiunile noastre să le primească și să devină (...) ale lor⁸.”

O altă definiție este cea dată de Cristu Negoescu: „Retorica este arta de a cuvânta bine și frumos, adică de a vorbi spre a îndupleca sau convinge⁹.”

Pentru Pierre Guirand, un mare stilistician francez, „(...) retorica este altceva decât un simplu mănunchi de reguli; ea este expresia unei culturi; dintre toate disciplinele antice, ea este, cu siguranță, cea care merită cel mai mult numele de știință: amploarea observațiilor, precizia definițiilor și rigoarea clasificărilor ei constituie un studiu sistematic al resurselor limbajului, al cărui echivalent nu se vede nicăieri în restul cunoștințelor umane al vremii aceleia¹⁰.”

Minimalizarea importanței retoricii, neglijarea și marginalizarea acesteia o bună perioadă au determinat ca ea să fie confundată cu *stilistica*, cu *gramatica*. Astfel, s-a arătat că „(...) retorica studiază genurile, stilurile și figurile (...) Dar retorica nu este numai analiza și gramatica expresiei literare, ea este și un tratat de *compoziție*¹¹.”

7 I. Piuariu-Molnar, *Retorica, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, pp. 42–43.

8 D. Gusti, *Ritorica pentru tinerime*, Iași, 1885, p. 1.

9 C. Negoescu, *op. cit.*, p. 23.

10 P. Guirand, *La stylistique*, PUF, Paris, 1967, pp. 24–29.

11 C. Hernandez de Mendoza, *Introduccion a la estilistica*, Bogota, 1962, pp. 61–65.

O grupare a definițiilor care s-au dat retoricii în decursul timpurilor o face Vasile Florescu, un autor român modern.

Prima definiție este aceea de „creatoare a persuasiunii“, pe care Platon o atribuie lui Gorgias (485–380 î.Hr.) în dialogul cu această denumire. Alături de Platon, Isocrate, Aristotel, Hermagoras, Ariston, Apollodor și Cicero au considerat, cu mici diferențe, că nucleul noțiunii de retorică sau așa-zisul *officium oratoris* îl constituie persuasiunea, fie în toate domeniile de activitate, fie numai în cel politic și judiciar¹².

Al doilea tip de definiție, caracteristic fazei postciceroniene până la scolastica medievală, are în centrul său definiția lui Quintilian: *retorica este ars (arta) et (și) scientia (știința) bene dicendi*. Prin *bene*, Quintilian a înțeles nu numai un rezultat bun al comunicării, dar și o estetică deosebită a acestei comunicări, care trebuie să fie neapărat frumoasă. Marele profesor mai adaugă că *retorica* „este arta și știința invenției, alegerii și exprimării cu ornamente potrivite care pot servi la a convinge“.

Ceea ce trebuie cu deosebire reținut este că, promovând ornarea discursului, deci înfrumusețarea lui, se produce o alunecare a retoricii în sfera stilisticii, a problematicei literare, adică a ceea ce va fi mult mai târziu, în epoca modernă, neoretorica.

Al treilea tip de definiție, aflat tot spre sfera stilisticii, este cel care o descrie ca *ars ornandi*, definiție foarte des întâlnită în Evul Mediu și, mai târziu, adică o stilistică practică, *rhetorica verba colorat*¹³.

De reținut este că retorica nu este numai *arta de a convinge prin discurs, ci și teoria și învățarea acestei arte*¹⁴.

12 A. Țiclea, *Retorica...*, *op. cit.*, pp. 9 și urm.

13 V. Florescu, *Retorica și neoretorica*, Editura Academiei, 1973, pp. 16–18.

14 O. Reboul, *op. cit.*, pp. 5–8.

Potrivit unui prestigios autor contemporan, retorica este studiul tehnicilor discursive care permit provocarea sau sporirea adeziunii spiritelor la tezele care se prezintă dinaintea lor pentru a le cere asentimentul¹⁵.

O definiție total diferită de cele amintite anterior, formulată în timpurile noastre, pune accentul pe (...) negociere. Se susține¹⁶ că „retorica este negocierea distanței dintre indivizi în legătură cu o problemă dată“. Avantajul acestei definiții – în concepția autorului său – „este că pune pe picior de egalitate *locutorul* (ethos), *auditorul* său (pathos) și *limbajul* (logos) prin care cei de mai sus își exprimă întrebările și răspunsurile“.

Se argumentează că „această definiție rămâne neutră pe aspectele obișnuite ale retoricii la care este uneori redusă, precum a impresiona, a convinge, a raționa, a plăcea, a informa, a influența, a pune în valoare propriul punct de vedere“. În legătură cu sintagma *a negocia o distanță între indivizi* se menționează că „doar acordul dintre oameni diminuează distanța care poate exista între ei la un moment dat (...)“

După părerea noastră, această ultimă definiție pune accentul doar pe o anumită latură a retoricii, cu precădere pe aceea ce ține de partea „artistică“, pe tehnica rostirii discursului și scopul acestuia. Sunt ignorate astfel aspectele ce țin de disciplina științifică, prin studiul căreia se perfecționează arta oratorică, se formează oratorul. Într-adevăr, retorica, mai ales în condițiile de azi, este, în primul rând, disciplină de studiu, știința artei oratorice, și apoi reprezintă modul de acțiune a oratorului, tehnica propriu-zisă a susținerii discursului, arta oratorică propriu-zisă.

15 C. Perelman, *Logique juridique. Nouvelle rhétorique*, Dalloz, Paris, 1999, p. 105.

16 M. Meyer, *Principia rhetorica. Teoria generală a argumentării*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“ Iași, 2010, pp. 39–40.

Ni se pare mereu actuală, completă, elocventă și sintetică, totodată, definiția dată acum 2 000 de ani de celebrul Quintilian: *retorica este arta și știința vorbitului bine (rhetorica este ars et scientia bene dicendi)*. Ea are ca obiect „studiul tehnicilor discursive vizând a provoca sau a crește adeziunea spiritelor la tezele care le sunt prezentate cu asentimentul lor”¹⁷. Desigur, în același timp, este arta de a vorbi corect (*ars recte dicendi*).

Se consideră că în contemporaneitate retorica nu mai este privită doar ca „artă a oratoriei” sau de manipulare a cunoștințelor, ci, în primul rând, ca mijloc de comunicare, verbală și simbolică, între societate, cea modernă, în care lupta în jurul justeții cuvintelor este în același timp o luptă privind legitimitatea vorbirii. De aceea retorica modernă ar putea fi văzută drept întreaga gamă de resurse pe care oamenii o folosesc pentru a produce efecte unii asupra altora, efecte practice, emoționale și intelectuale.

Retorica politică reprezintă „un instrument dintre cele mai puternice al schimbării sociale, al semnificării și legitimării acesteia”¹⁸.

2. Sensuri ale termenului „retorică”

Derivând din latinescul *rhetorica*, preluat, la rândul său, din grecește – *rhetorik* – (arta sau priceperea de a influența gândirea și comportamentul unui public), termenul în discuție are semnificațiile:

- „arta de a vorbi frumos;
- arta de a convinge un auditor prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii;
- ansamblul regulilor care ajută la însușirea acestei arte;

17 C. Perelman, *op. cit.*, p. 105.

18 M. Cojocaru, C. Ploscaru, *Retorica politică modernă în spațiul românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2013, pp. 18–19.

– (peiorativ) stilul sau felul de a vorbi al cuiva“ (DEX, p. 1 046).

Retorica este deci arta oratorului de a convinge auditoriul cu privire la justetea ideilor sale.

Din păcate, în vorbirea curentă termenul de *retorică* circulă, având, în principal, sensuri peiorative sau neconforme cu esența sa¹⁹.

De exemplu, se folosește sintagma *întrebare retorică* cu semnificația unei întrebări căreia i se cunoaște deja răspunsul ori e pusă doar de dragul de a fi auzită. Se mai folosește terminologia *retorica lui x* (sau a lui y), desemnând stilul de exprimare, de vorbire al acelei persoane.

Mai sunt întâlnite expresiile *retorica disperării* cu sensul de nemulțumire acută, mâhnire profundă față de greutățile vieții sau cea din *retorica dintre x și y*, având semnificația unei dispute, neînțelegeri, certuri între x și y.

Am întâlnit și sintagma *retorica politică*, în următoarea afirmație: „Nenorocirea este că viața și retorica politică nu sunt dominate numai de batjocură, ci și de demagogie și tupeu“²⁰. Așadar, conform acestei afirmații, politicienii de azi vorbesc mult și fără rost, fac promisiuni zgomotoase irealizabile, nu le este jenă de atitudinile lor, adesea schimbătoare, ceea ce reprezintă o batjocură (la adresa poporului român, probabil).

19 A. Țiclea, *op. cit.*, p. 10.

20 Este mărturisirea lui Sergiu Andon, fost ziarist de succes înainte de 1989 (la organul de presă al Partidului Comunist Român, *Scînteia*), devenit, după 1990, avocat, om politic și parlamentar influent (conform ziarului *7 Plus* din 9 septembrie, 2009, p. 5). Ulterior, Sergiu Andon a fost considerat „avocatul de lux al turnătorilor”. Iar „securitatea” a fost „sursa ziaristului Andon” (M. Corlățeanu, „Avocatul de lux al turnătorilor”, în *Evenimentul Zilei* din 10 februarie 2010, p. 4).

Aceeași semnificație disprețuitoare, cu nuanțe negative, o are și expresia *retorică de chibiț*; „chibițează” acei ziariști „care populează ecranele”, fiind invitați la „tocșouri”²¹.

Un cunoscut comentator politic (Emil Hurezeanu), referindu-se la o remaniere guvernamentală (din septembrie 2010), a exclamat: „Retorică pură fără substanță!”

Alt sens al cuvântului *retorică* este cel de disimulare a realității, de minciună chiar²².

Alte formulări întâlnite în spațiul public:

- „retorica electorală”;
- „retorica națională sau retorica ultranaționalistă”;
- „retorica patriotardă”²³;
- „retorica inflamată a vorbitorului”;
- „retorica antiromânească”;
- „retorica antiamericană”²⁴;
- „retorica comportamentală”;
- „retorica războinică”;
- „retorică a compătimirii” etc.

21 Răzvan Ioan Boanchiș, în articolul „Retorică de chibiț”, publicat în *7 Plus* din 10 octombrie 2009, p. 3, scrie: „Invitatul (ziarist) nu vine cu vreo informație, a stat toată ziua la birou, a băut cafele, a bărfit, n-a dat niciun telefon, ca să se intereseze de subiectul pe care știa de la prânz că trebuie să-l bolborosească. Așa că bagă o retorică de chibiț, speculează la modul gros și previzibil, fără a avea aptitudini pentru improvizație, care e o artă. Ce latră el poate să zică și privitorul de la televizor. Există doar două diferențe. Omului așezat în fotoliu, acasă, îi lipsesc legitimația de jurnalist și impos-tura de a pune semnul egalității între băjbăială și verdict”.

22 Astfel, în articolul „Magistrații au luat plasă”, publicat în *Adevărul* din 11 septembrie 2009, p. 18, autorul său (Liviu Avram) scrie: „Așa-zisa subfinanțare a sistemului judiciar este doar o retorică de acoperire, iar motivul adânc al continuării grevelor e unul salarial, și atât”.

23 A. Pleșu, „*Mică antologie a patriotismului amărât*”, în *Adevărul* din 6 mai 2014, p. 8.

24 Președintele SUA, Barack Obama, a declarat că „retorica antiamericană din Rusia este mai accentuată după revenirea lui Vladimir Putin la Kremlin (...)” (V. Marin, „Obama: Putin, copilul plictisit din ultima bancă”, în *Adevărul* din 12 august 2013, p. 11).